

УДК 284(438:477.82)

Юрій Крамар

ПРОТЕСТАНТСЬКА ЦЕРКВА В ПОЛІТИЦІ ПОЛЬСЬКОЇ ВЛАДИ НА ВОЛИНІ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

На основі архівних матеріалів висвітлюється діяльність протестантських церков на західноволинських землях в 1920–1930-х рр. через призму їх взаємин із місцевою польською адміністрацією. Показано, що в міжвоєнний період Волинь була регіоном, де ріст протестантських громад відбувався чи не найшвидшими темпами. У статті досліджується зміст і характер політики воєводської адміністрації щодо протестантської церкви, показано особливості її реалізації в краї. Підсумовано, що конфесійна політика Польщі щодо протестантів на сході країни спрямовувалась на те, аби будь-якими засобами протидіяти їх чисельному зростанню, позаяк це вело до послаблення польського асиміляційного впливу на місцеву людність.

Ключові слова: Польща, Волинське воєводство, протестантська церква, конфесійна політика, воєводська адміністрація.

Важливим фактором етноконфесійного життя на західноволинських землях у міжвоєнний період стало інтенсивне поширення протестантизму. У 1920–1930-х роках серед східних воєводств Польщі Волинь була регіоном, де ріст протестантських громад відбувався чи не найшвидшими темпами. Стрімке зростання числа прихильників протестантизму й до певної міри феномен цього явища в історії міжвоєнної Волині можна пояснити декількома причинами.

По-перше, для населення краю важкими були наслідки Першої світової війни. Біженство, зруйновані війною господарства, часті зміни влади, економічна занедбаність краю – усе це негативно відбивалося на настроях місцевих мешканців. Зневірені люди, зазнавши великих матеріальних збитків, нерідко втративши свої помешкання й усе майно, шукали нових форм

релігійного заступництва, сподіваючись отримати в непростій повсякденній реальності хоч якусь стабільність, а головне – надію. Цим прагненням значною мірою відповідали доволі демократичні за своєю суттю і прості за формою ідеї протестантських церков.

Була ще одна причина активного просування протестантизму на західноукраїнські землі в післявоєнний період. Розпад Російської імперії і невідзначене ставлення польської влади до православної церкви, при одночасній втраті нею статусу офіційної релігії відкривало перед протестантськими конфесіями можливість збільшення кількості власних прихильників за рахунок православного населення. Традиційно на українських землях протестанти шукали своїх потенційних вірян саме серед православних, а не католиків чи представників інших конфесій. Основне вістря пропаганди місіонерів спрямовувалося на незаможні прошарки населення Волині та Полісся з переважно низьким рівнем національної свідомості.

Зауважимо, що Волинь була регіоном, де традиції протестантизму мали давнє і глибоке коріння. Перші протестантські громади – лютеран, кальвіністів, социніан – з'явилися тут ще в XVI – XVII ст. – у період Реформації. Особливо інтенсивно ранньопротестантські течії розповсюджувалися на Волині в XIX ст. – разом із колонізацією краю німецькими переселенцями. Глибока релігійність була характерною для більшості німецького населення Волині. Релігія становила невід'ємну частину повсякденного життя місцевих німців, мала великий вплив на формування їхнього світогляду, моралі й побуту.

У міжвоєнний період більшість волинських німців належала до євангелістсько-лютеранської церкви. У середині 1930-х рр. на території Волинського воєводства налічувалось 7 парафій євангелістсько-лютеранської церкви, а загальна кількість вірних становила 28 757 осіб¹.

1920–1930-і роки – період активного розповсюдження на західноволинських землях пізньопротестантських течій (євангелістських християн, баптистів, п'ятидесятників, адвентистів сьомого дня, єговістів). Особливо стрімка динаміка кількісного зростання вірян протестантських церков на західноволинських землях спостерігалася в перші роки перебування краю в складі Польщі. У звіті Волинського воєводського управління за 1921 р. стверджувалося, що протестантські «громади створюються швидко і є досить великими, як, наприклад, у Рівному й околицях, де штундистів і баптистів є вже кілька тисяч»².

¹ Monografia stosunków wyznaniowych w województwie Wołyńskim. – Łuck, 1936. – S. 74.

² Бородинська Л. Поширення ідей євангелістських християн у православному і католицькому середовищі в умовах Другої Речі Посполитої // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наук. зап. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. – Рівне, 2008. – Вип. 14. – С. 238.

Загалом у середині 1930-х рр. на Волині діяло 10 протестантських церков і 127 сектантських громад (серед останніх найбільшими були т. зв. «ногомийці», євангельські християни «стефанівці» (засновник Стефан Бохонюк), вільні євангельські християни, т. зв. «дарбісти», євангельські християни «святих сіоністів» (т. зв. «мурашківці» – за іменем засновника секти Івана Мурашка), «карпівців» (за іменем лідера Карпа Бабія)³, тощо, членами яких були бл. 24 тис. осіб⁴. Найчисленнішими за кількістю вірян були *церкви євангельських християн* (51 громада), т. зв. «зеленосвятківців» (27 громад), *вільних євангельських християн* (12 громад) та *баптистів* (12 громад). Вірянами цих конфесій були представники різних національностей – німці, українці, поляки, чехи, росіяни. Однак основу протестантських громад на Волині, за даними звітів воєводської адміністрації, складали українці. Вони виразно домінували серед послідовників найбільших «сект» – євангельських християн, п'ятидесятників, адвентистів сьомого дня⁵.

Відносини волинської воєводської адміністрації з місцевими протестантськими громадами були доволі складними й напруженими. Від початку 1920-х рр. громади протестантів, а також діяльність закордонних місіонерів перебували під ретельним наглядом із боку органів державної безпеки. Про це свідчить розпорядження волинського воєводи, датоване 1921 р., яким він доручив повітовим старостам негайно повідомляти воєводське управління про будь-яку діяльність місіонерів у підпорядкованих їм повітах⁶.

Свідченням упередженого ставлення влади до протестантських конфесій було те, що процес їх юридично-правового визнання в Польщі в перші роки незалежності відбувався досить повільно. Юридичною підставою створення «сект» на теренах Другої Речі Посполитої, які раніше входили до складу Російської імперії, залишався Іменний Вищий указ від 17 жовтня 1906 р. із невеликими змінами й доповненнями, що відповідали нормам польського законодавства. Для уникнення непорозумінь між керівниками протестантських церков та офіційною владою на місцях 25 травня 1924 р. Міністерство віросповідань і народної освіти видало розпорядження, яке визначало порядок реєстрації протестантських громад. Розпорядження воєводських адміністрацій деталізували цю процедуру⁷. Щоб зареєструвати релігійну громаду, потрібно було подати заяву на ім'я воєводи з не менш

³ Державний архів Волинської області (далі – ДАВО). – Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 701. – Арк. 20–25.

⁴ Там само. – Спр. 1860. – Арк. 8.

⁵ Там само. – Спр. 1359. – Арк. 20–28.

⁶ Державний архів Рівненської області (далі – ДАРО). – Ф. 30. – Оп. 19. – Спр. 56. – Арк. 1.

⁷ Государственный архив Брестской области (далее – ГАБО). – Ф. 1. – Оп. 2. Д. 2306. – Л. 4–5.

як 50-ма нотаріально завіреними підписами. Далі повітовий староста перевіряв заяви, збирав дані про керівника громади: чи має він польське громадянство, чи володіє польською мовою, тощо.

Проте навіть дотримання цих норм не означало, що органи державної влади швидко зареєструють протестантську громаду. У більшості випадків процес юридичного визнання протестантських церков затягувався. Яскравий приклад – легалізація у міжвоєнній Польщі громад євангельських християн. Об'єднання слов'янських громад євангельських християн і баптистів у Польщі подало документи на реєстрацію конфесії до Міністерства внутрішніх справ ще в червні 1923 р. Процес розгляду статуту Союзу тривав аж чотири роки і завершився лише в лютому 1927 р.⁸

Позаяк процес реєстрації протестантських громад у більшості випадків затягувала місцева влада, то громади протестантів – євангельських християн, баптистів, п'ятидесятників – нерідко були позбавлені можливості користуватися усією повнотою громадянських прав. Одним із питань, що виявилось каменем спотикання у взаєминах держави й протестантських церков, стало ведення книг реєстрації актів цивільного стану. Згідно з польським законодавством оформлення метричних записів вірян протестантських конфесій покладалося на магістрати в містах та гмінні управи в селах за місцем проживання осіб⁹. Проте представники влади на місцях погоджувалися робити записи актів цивільного стану лише для членів зареєстрованих громад протестантів. Однак таких було небагато, а отже шлюби членів протестантських громад часто не реєструвалися, не здійснювалися записи про народження дітей, або ж їх записували як незаконнонароджених.

Наявність записів про народження в книгах цивільного стану безпосередньо впливала на можливість навчання дітей протестантів у загальноосвітніх школах. Міністерство віросповідань і народної освіти вимагало від батьків, діти яких вступали до школи, подати витяги з метричних книг із зазначенням віку дітей, а також віросповідання, в якому вони були народжені. Позаяк гмінні чи міські управи зазвичай не здійснювали записів у книгах цивільного стану для вірян незареєстрованих протестантських церков або останні самі не бажали записувати своїх дітей як незаконнонароджених, то євангельські християни, баптисти, адвентисти часто не могли надати такі метричні посвідчення¹⁰. А отже можливість навчання їхніх дітей у загальноосвітніх школах була досить обмеженою.

⁸ Archiwum Akt Nowych (dalej – AAN). – Zesp. 14. – Sygn. 1442. – K. 133.

⁹ *Ibid.* – Sygn. 367. – K. 33–40.

¹⁰ Бородинська Л. Діяльність євангельських християн у Польщі (1918–1939 рр.). // Українське релігієзнавство : бюлетень Української Асоціації релігієзнавців і Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАНУ. – Київ, 2009. – № 49. – С. 149.

Кількісне зростання протестантських громад у середовищі традиційних церков загостило й проблему спільного використання кладовищ. Це питання особливо гостро стояло на Волині й Поліссі, де більшість мешканців були православними. Захоронення на православних цвинтарях іновірців нерідко викликало обурення населення й розцінювалося ним як осквернення кладовищ¹¹. У багатьох селах, де громади протестантів зростали, зокрема за рахунок приєднання до них колишніх православних, виникали гострі міжконфесійні протистояння, що потребували втручання держави.

Характерним є випадок, що трапився в селі Садів Луцького повіту. 20 лютого 1922 р. православні мешканці цього поселення звернулися зі скаргою до волинського воєводи на те, що громада євангельських християн на чолі з Ісаком Мудною здійснила поховання на місцевому православному цвинтарі жителя села Кошів Торчинської гміни, «штундисти» Тетяни Черняк. «Вона була похована, – скаржилися селяни, – без нашої згоди за розпорядженням коменданта Торчинського постерунку (поліції – Ю. К.)»¹². Місцеві православні розцінили такі дії протестантської громади як спробу «нахабних штундистів, котрі не визнають нічого святого, осквернити наш цвинтар... через свої антихристські обряди» і звернулися до воєводи з проханням «не видавати жодних дозволів на проведення захоронень на православному кладовищі, особливо штундистів»¹³. Православні парафіяни просили також владу виділити громаді євангельських християн землю під окреме кладовище.

З таким же проханням у березні 1922 р. до волинського воєводи звернувся і православний парох парафії Садів о. Володимир Михайловський. «Прошу пана воєводу, – зазначав він, – заборонити штундистам здійснювати поховання на православному цвинтарі, і потурбуватися про те, щоб штундисти мали свій цвинтар для поховань»¹⁴.

Реакція воєводи не забарилася, і 23 травня 1922 р. він видав розпорядження до усіх старост, в якому радив «не чинити перешкод при закладанні цвинтарів для штундистів»¹⁵. Щоправда Міністерство внутрішніх справ розцінило такий крок передчасним, вважаючи «заснування окремих цвинтарів для представників різних конфесій і численних сект небажаним із погляду дотримання санітарних норм і труднощів, які може мати цей процес під час подальшого розширення адміністративних меж населених пунктів»¹⁶.

¹¹ Державний архів Тернопільської області (далі – ДАТО). – Ф. 148. – Оп. 5. – Спр. 231. – Арк. 43–44.

¹² ДАВО. – Ф. 60. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 4.

¹³ Там само.

¹⁴ Там само. – Ф. 46. – Оп. 8. – Спр. 2. – Арк. 1.

¹⁵ Там само. – Арк. 7.

¹⁶ Там само. – Арк. 27.

Додатковим фактором напруження у взаєминах влади й протестантських церков на Волині було те, що ряди протестантів поповнювалися здебільшого за рахунок зневірених у православ'ї українців. У листі дубенського повітового старости до Волинського воєводського управління від 8 червня 1922 р. зазначалося, що пропаганда «штундизму» на Волині «не є бажаною з огляду на ... те, що її поширення веде до послаблення православної церкви, а також з огляду на засади релігійних переконань цієї секти, як, наприклад, заборона носіння зброї, а також складання військової присяги... Члени цих сект твердять, що вони повинні звільнитись від військової служби, що є цілком зручним для волинського селянина і єврея, котрі зазвичай уникають військової служби. А отже, – розумував староста, – розповсюдження цієї пропаганди є *шкідливим для польської державності*»¹⁷.

Послаблення православної церкви на Волині на користь протестантських конфесій не входило до планів уряду. Тому влада всіляко підтримувала зусилля ієрархів православної церкви для боротьби зі «штундизмом» на волинських і поліських землях. Часто вирішення питання покладалося на місцеву владу й приймалися інколи взаємовиключні рішення. Так було в справі організації курсів для православного духовенства.

Це питання, серед інших («боротьба із сектантством і протестантизмом») на Волині перебувало в центрі уваги Волинських єпархіальних зборів, що відбулися на початку жовтня 1921 р. в Почаєві. З'їзд прийняв низку важливих рішень про «боротьбу зі штундою». Духовенство заклиало парафіяльних священників у своїх проповідях під час богослужінь якнайчастіше виступати проти «сектантів»¹⁸. З'їзд постановив також запровадити при кременецькому єпископі посаду протисектантського місіонера. До обов'язків останнього мало входити ведення антисектантських бесід, створення протисектантської місії в краї, організація в Кременецькій духовній семінарії відповідних курсів тощо¹⁹.

Задля посилення антипротестантської пропагандистської кампанії в березні 1922 р. кременецький єпископ Діонисій звернувся до волинського воєводи Мечислава Міцкевича з проханням дозволити організувати на Волині (в Дермані) спеціальні курси православного духовенства, основним завданням яких, мала стати підготовка священників до боротьби зі «штундизмом»²⁰. Інформуючи про це Міністерство віросповідань і народної освіти, воєвода, висловив власну позицію щодо планів єпископа. На його думку, протестантські громади є юридично визнаними церквами в Польщі, а тому

¹⁷ ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 8. – Спр. 2. – Арк. 11.

¹⁸ ДАТО. – Ф. 148. – Оп. 5. – Спр. 2. – Арк. 12.

¹⁹ Там само. – Арк. 12 зв.

²⁰ ААН. – Zesp. 14. – Sygn. 1444. – К. 43–44.

органи державної влади не повинні підтримувати будь-яких акцій, спрямованих на боротьбу із цим віросповіданням. Тому воєвода пропонував відхилити клопотання Діонісія²¹.

Міністерство віросповідань і народної освіти підтримало позицію воєводи²². Проте влітку 1922 р. на Волині таки розпочали роботу двотижневі пересувні курси для православного духовенства. Дізнавшись про це, воєвода звернувся до кременецького єпископа з проханням зупинити їхню діяльність і висловив подив непослідовною позицією ієрарха²³.

31 липня 1922 р. Діонісій направив звернення до Міністерства віросповідань і народної освіти, в якому мотивував свої дії з організації курсів для православних священників. Єпископ назвав «сектантський» рух на Волині проявом «церковного більшовизму», з яким потрібно боротися і церкві, і державі²⁴.

У 1923 р. цю позицію Діонісія підтримав новопризначений волинський воєвода Станіслав Сроковський. Аби переконати чиновників міністерства у важливості посилення антипротестантської пропаганди на підпорядкованих йому теренах, він надіслав до Варшави *«Меморіал у справі поширення руху штундистів і баптистів на Волині»*, який він спеціально опрацював²⁵.

У документі воєвода звертав увагу на три основні моменти, які викликали найбільше занепокоєння воєводської адміністрації. По-перше, керівництво євангельським і баптистським рухом перебувало поза межами Польщі, а отже було непідконтрольне державі. По-друге, небезпечною тенденцією воєвода вважав залучення єврейства до «штундистського» і баптистського руху. Він зауважив, що останні настільки зацікавилася протестантським рухом, що серед пресвітерів-«штундистів» почали з'являтися євреї (наприклад, в Острозі), а місцеве єврейське населення симпатизує євангельському рухові й підтримує його матеріально. Третім небезпечним моментом, на думку воєводи, було те, що протестантський рух, який донедавна поширювався переважно серед православних українців та німців-лютеран, почав здобувати дедалі більше прихильників серед місцевих поляків – римо-католиків. Як приклад Сроковський наводив той факт, що серед 30-ти членів ковельської громади євангельських християн було 15 поляків; у селі Кричевичі Ковельського повіту на 40 членів протестантської громади припадало п'ять поляків, а римо-католики в селі Бистраки Володимирського повіту всі перейшли на протестантську віру²⁶.

²¹ ДАТО. – Ф. 148. – Оп. 5. – Спр. 171. – Арк. 2.

²² ААН. – Zesp. 14. – Sygn. 1444. – К. 42.

²³ Ibid.

²⁴ Ibid. – К. 48–49.

²⁵ ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 695. – Арк. 1–7.

²⁶ Там само. – Арк. 7.

Очевидно, наведені воєводою аргументи були достатньо переконливими, оскільки Міністерство віросповідань і народної освіти дало Діонісію, тепер уже митрополиту, дозвіл на організацію в Дермані курсів православного духовенства. Про своє рішення Міністерство повідомило усі воєводські управління²⁷. У 1924 р. влада дала дозвіл на проведення «антисектантських курсів» у Березному Костопільського повіту²⁸, а в 1930-му – в Олександрії Рівненського повіту²⁹. Відтак православна церква отримала в особі держави союзника в протидії поширенню протестантизму серед вірян православного віросповідання.

У 1930-х рр. занепокоєння державної адміністрації викликало саме те, що до протестантського руху дедалі активніше почало долучатися українське населення краю. У 20-х роках протестантську церкву на Волині хоча й підтримувала частина українців, проте вона мала здебільшого російський характер. Це неодноразово відзначали у своїх звітах представники польської адміністрації. В одному з них читаємо: «цей рух (йдеться про громаду євангельських християн на Волині. – *Ю. К.*), хоча й виник серед українців, проте є чисто московським. Проповідують і співають там по-московськи»³⁰.

Проте в 1930-х рр. ситуація змінюється – спостерігається поступове зближення протестантизму з українським національним рухом. Світовий протестантський рух був зацікавлений у співпраці з останнім для поширення свого впливу серед місцевого населення. А діячі українського національного руху мали намір використати структури протестантської церкви для легалізації своєї діяльності серед волинських українців.

Найактивніше співпрацювала з діячами українського національного руху Українська євангельсько-реформована церква, яка сповідувала засади кальвінізму. Перші українські реформатські громади з'явилися в середині 20-х років у Східній Галичині. У цей же період громади кальвіністів створюються й на Волині – у Рівному, Олександрії, Тучині, Кустині, Шубкові, Степані, Колевниках, Тростанці, Піскові³¹.

У 1930-х рр. Союз українських євангельсько-реформованих громад мав на західноукраїнських землях свою суперінтендантуру, яку очолював єпископ Василь Кузів³². Вона поділялася на три пресвітерії: Галицьку (із центром у Львові), Покутську (в Коломиї) та Волинську (у Рівному). Церква видавала часопис «Віра і наука» (тираж – 1 тис. примірників), який у 1926–1939 рр. виходив у Коломиї Станіславівського воєводства.

²⁷ ДАТО. – Ф. 148. – Оп. 5. – Спр. 231. – Арк. 37.

²⁸ Там само. – Арк. 11.

²⁹ ДАТО. – Ф. 148. – Оп. 5. – Спр. 178. – Арк. 38.

³⁰ ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9а. – Спр. 1005. – Арк. 22.

³¹ Любащенко В. І. Історія протестантизму в Україні: курс лекцій. – Львів, 1995. – С. 288.

³² ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9. – Спр. 1041. – Арк. 1.

Зауважимо, що членам українських кальвіністських громад не заборонялося брати участь у діяльності партій, рухів, громадських організацій. Віруюча молодь активно співпрацювала з пластунським рухом. На Волині, наприклад, пастор Теодозій Довгалюк певний період очолював місцеві пластунські осередки.

Одним із головних напрямів позакультової практики Союзу українських євангельсько-реформованих громад була підтримка українських культурно-освітніх організацій. Під опікою Союзу в середині 1930-х рр. перебувало 20 недільних українських шкіл, де навчалося 360 учнів³³. Реформати активно співпрацювали з товариством «Просвіта». Кальвіністи надавали підтримку українському культурно-освітньому товариству «Рідна школа» у його боротьбі за впровадження української мови до навчального процесу; збереження мережі українських шкіл у Галичині й на Волині. Учасники реформатського руху перераховували кошти на проведення свят рідної мови, відзначення пам'ятних дат, ювілеїв діячів культури, спорудження пам'ятників, видання художніх творів українською мовою для народних і дитячих бібліотек³⁴.

Таким чином, кальвіністський рух у Західній Україні поступово набував виразно національних рис. У середині 30-х років членами Української євангельсько-реформованої церкви були переважно українці; уся усна й друкована пропаганда, богослужіння, проповіді велися лише рідною мовою. Кальвіністи закликали представників інших протестантських конфесій переходити на українську мову під час відправи богослужінь, долучатися до національно-українських традицій.

Така позиція стала причиною переслідувань українських кальвіністів польською владою. Членів кальвіністських громад неодноразово заарештовували й навіть ув'язнювали. Так, 13 жовтня 1934 р. в селі Олександрія Рівненського повіту заарештовано місіонерів євангельсько-реформованої церкви Теодозія Семенюка і Теодозія Довгалюка, а також керівника місцевого хору Л. Крисюка. Як повідомляв часопис «Віра і наука», арештованих звинувачено в тому, що «під час євангельських богослужінь вони співали гімн "Ще не вмерла Україна", проводили антидержавну націоналістичну діяльність, бунтували народ, силою змушували православних ставати членами реформованої церкви»³⁵. Лише після втручання керівника місії в Коломиї проповідників звільнили з в'язниці. Однак 16–18 жовтня того ж року в сусідньому з Олександрією селі Кустин під час євангельських богослужінь поліція провела нові арешти членів кальвіністських громад (бл. 50 осіб), звинувативши їх «в участі у нелегальних зібраннях»³⁶.

³³ Любащенко В. І. Історія протестантизму... – С. 291.

³⁴ Там само. – С. 296.

³⁵ ДАВО. – Ф. 46. – Оп. 9а. – Спр. 1005. – Арк. 22 зв.–23.

³⁶ Там само. – Арк. 24.

18 червня 1935 р. у с. Степань Костопільського повіту поліція заарештувала проповідника Української євангельсько-реформованої церкви Івана Гуцуляка. Його справу було передано на розгляд прокурору Рівненського окружного суду. 1 жовтня 1935 р. в Рівному відбувся суд над Гуцуляком. В обвинувачувальному вирокі проповіднику закидалося те, що «під прикриттям місіонерської діяльності в Степані він нав'язав контакти з особами, підозрюваними в приналежності до ОУН, а у своїх проповідях, виголошуваних під час богослужінь у народному домі в Степані, закликав присутніх до антидержавної діяльності й до збройного повстання». Наприкінці міжвоєнного періоду більшість кальвіністських громад Волині опинилася під загрозою повної ліквідації. Воеводська документація тих років рясніє такими доносами місцевих постерунків поліції.

Таким чином, аналіз взаємин воеводської адміністрації з протестантськими церквами на Волині в період 1921–1939 рр. дає підстави для наступних висновків:

- міжвоєнне двадцятиліття стало періодом стрімкого зростання протестантських конфесій на західноволинських землях. Цьому сприяла нестабільна, часто напружена політична ситуація в післявоєнні роки на Волині, господарська відсталість краю, а також суттєва трансформація міжконфесійних відносин у регіоні, пов'язана з невизначеним статусом православної церкви в Польщі в перші роки незалежності. Ці чинники помітно активізували боротьбу протестантських конфесій за православних вірян;

- політика держави щодо протестантських церков у міжвоєнній Польщі була достатньо жорсткою. Юридично-правова легалізація протестантських громад відбувалася повільно, місцева влада нерідко відмовляла їм у реєстрації статутних документів, веденні записів актів цивільного стану, що істотно обмежувало громадянські права вірян протестантських конфесій;

- додатковим фактором напруження у взаєминах органів державної влади і протестантських церков на Волині стало зростання їх підтримки з боку місцевого українського населення. До протестантизму долучалась переважно молодь, яку привертала доступність протестантського віровчення, відсутність строгої церковної ієрархії та простота богослужінь. Традиційно на українських землях протестантська церква шукала своїх потенційних вірян саме в середовищі православних. Ця тенденція спричиняла занепокоєння і протидію як із боку влади, так і з боку православного духовенства Волині, сприяла загостренню міжконфесійної ситуації в краї;

- загалом конфесійна політика Польщі відносно протестантів на сході держави була направлена на те, аби протидіяти їх рухові, позаяк він сприяв послабленню польського асиміляційного впливу на місцеве населення. Щодо протестантських конфесій, які мали виразно національний характер (німецькі лютерани, українські кальвіністи), польська влада нерідко вдавалась до репресивних дій.